VII. Traducerea prin compilaţie

Aceasta este o modalitate de traducere stimulată de prezenţa mai multor surse, conjugată cu dorinţa de a le îngloba. Existenţa mai multor surse continuu consultate sporeşte şansele ca traducătorul să înţeleagă realmente conţinutul textului totodată, astfel se dezvoltă şi pun în act capacităţile de exprimare ale limbii-ţintă, textul crescînd pe seama surselor sale, prin lectura paralelă a acestora, urmată de construcţia noului text.

Desigur, fiind o activitate umană vie, procedeul compilaţiei cunoaşte grade. Între cazul edificării versetului ca rezultat al reconstruirii acestuia prin urmarea întocmai a celor două versiuni puse la contribuţie şi cazul în care versetul rezultă din contopirea inextricabilă şi fără urme a ceea ce apare în versiunile model se află cîteva trepte intermediare între care dificultăţile de a diferenţia sînt depăşite doar de riscurile unei astfel de operaţii, precum şi de inutilitatea practică a rezultatelor astfel obţinute[209]. De aceea, în cele ce urmează, situaţiile concrete aparţinînd acestei categorii vor fi prezentate succesiv, înşiruindu-se gradat, dar într-o singură categorie.

VII.1. Un prim exemplu – pe cît de banal, pe atît de clar – care ilustrează contribuţia explicită a ambelor versiuni străine la obţinerea unei traduceri româneşti apare sub *Ex*., 6, 9. Secvenţa: „Moisi **aceastea** spuse ficiorilor lu Israil *toate*” (PO) reuneşte elemente din: „Moses **ezeket** meg mõda az Izrael fiainac”, precum şi din: „naravit ergo Moses *omnia* filiis Israhel”. După cum se vede, uneori, compilaţia nu consistă în a face din două versiuni una singură care să cuprindă tot ceea ce

[209] Uneori – datorită conţinutului de exprimat, precum şi datorită posibilităţilor limitate de a exprima acel conţinut în feluri variate (chiar în cazul sistemelor lingvistice diferite) – asemănările dintre textele maghiar şi latin sînt atît de mari încît posibilităţile concrete ale unei terţe limbi de a exprima variat acele conţinuturi sînt foarte reduse. În aceste cazuri, este dificil să se vorbească despre o compilaţie propriu-zisă, textele model semănînd foarte mult, textul terţ cuprinzînd în mod firesc şi inevitabil ceea ce cuprind modelele sale.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

apare în cele două (din textul latin, *ergo* nu trece în cel românesc), ci doar în alcătuirea unei traduceri care să selecteze în modul cel mai armonios elementele care, puse împreună, pot oferi cititorului o imagine completă asupra conţinutului textului. Chiar dacă uneori este nevăzută, contribuţia celor două surse la edificarea textului este mult mai împletită decît pare. După ce contribuie împreună la formarea înţelesului textului biblic în mintea traducătorului, cele două texte participă, în variate moduri, separat şi împreună, la transformarea sensurilor înţelese în forme de exprimare a lor, prin care se redau, la nivelul cerinţelor normei literare, conţinuturi şi forme gramaticale şi lexical-semantice.

VII.2. La alte dimensiuni se petrec lucrurile în cazul *Ex*., 12, 24. După lectura ambelor versiuni străine şi înţelegerea în conţinut a versetului, traducătorul român s-a folosit de elemente ale ambelor texte pentru a croi textul românesc[210]. Astfel că: „**Socotiţi**, **derept aceaea**, *acest cuvînt de leage* ***tu şi feciorii tăi*** *până în vecie*” (PO) se arată a fi un verset apărut ca urmare a unui proces de întrepătrundere secvenţelor: „custodi *verbum istud legitimum* ***tibi et filiis tuis*** *usque in aeternum*” şi „**Örizzetec meg ezokaert** eszt è dolgot, ***tü es à tü fiaitoc*** *öreckivalo* meg tartassal”.

Asemănarea textului românesc cu cel latin şi cu cel maghiar - fără ca între surse să existe o asemănare proporţională - face adesea să lipsească certitudinea că textul românesc s-ar fi construit (exclusiv) pe seama unuia dintre cele două. Netraducînd mereu cuvînt cu cuvînt, compilînd, traducătorul român putea să aducă modelului său, în cadrul procesului de traducere, modificările de ordin formal cerute de limba română. În astfel de cazuri, mai degrabă decît a spune că aceste segmente pot decurge din oricare sursă, trebuie spus că ele sînt construite prin observarea, cîntărirea şi compararea soluţiilor din surse, cu curăţarea nuanţelor cu care structurile idiomatice încarcă, spre a înţelege şi reda esenţele.

[210] Vezi şi *Ex*., 12, 25.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

VII.3. Adeseori textul de tradus ridică dificultăţi în calea înţelegerii (adesea, el însuşi rezultat al compilării nereuşite sau al unor surse contradictorii) ori conţine modalităţi de exprimare metaforică, formule idiomatice care duc la obscuritate semantică. Apelul la mai multe surse şi compilaţia pot ajuta la depăşirea respectivelor dificultăţi. Astfel par a se prezenta lucrurile în cazul unuia dintre cele mai importante, dar obscure segmente din *Geneză*: „**Au nu aşa**? *Să veri face bine lua-veri plată*. E să rău, aşi **naintea uşei păcatul tău va fi**. **Ce nu te lăsa voiei lui, ce tu domneşte lui**" (PO, *Gen.*, 4, 7). În textul maghiar apare: „**Nem de igy vagyoné**? Ha lót chelekedel, kedues vagy: De ha nem iol chelekedel: **Az Azto elött Nyugszic a Bün**. **De te ne tedd ö keduét, hanem vralkodgyal rayta**", *Vulgata* prezentînd: „nonne *si bene egeris recipies* sin autem male statim in foribus peccatum aderit sed sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius".

La început, versetul echivalează expresia din textul maghiar. Apoi se îndreaptă către textul latin, după care versiunea latină începe să sufere aportul lămuritor din partea celei maghiare. Acesta este un exemplu de traducere în care textul latin a primit ajutor din partea celui maghiar, dar ponderea ajutorului a devenit mai mare decît cea a versiunii ajutate. Principala cauză se află în aceea că versetul era unul dificil de tradus la un nivel de înţelegere adecvat cititorului.

> De altfel, acest verset ridică mari probleme de traducere, în opinia unor traducători fiind corupt sau compilat. Faţă de aceea ce apare în textul ebraic: אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם־לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ הֲלוֹא ‘Oare nu este aşa? Dacă faci bine, faţa ta se ridică[211], iar de nu faci bine, păcatul la uşă zace. El te doreşte, dar tu trebuie să-l domini', *Septuaginta* prezintă o interpretare: Οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς, ὀρθῶς δὲ μὴ διέλῃς, ἥμαρτες; ἡσύχασον· πρὸς σὲ ἡ ἀποστροφὴ

[211] În versetul precedent, Yahweh îl întrebase pe Cain: „De ce te-ai mîniat şi de ce a căzut faţa ta?". Dacă în loc de căderea feţei se traduce prin: „(...) de ce te-ai posomorît?", sensul părînd a fi acesta, atunci, în versetul următor, se utiliza o formă cu valoarea ‘luminat la faţă', adică ‘binedispus', precum în textul maghiar.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ, ceea ce se poate reda astfel: 'Oare, dacă oferi corect, dar nu faci împărţeala drept, nu ai păcătuit? Fii împăcat: către tine tinde el, dar tu îl vei avea în stăpînire'. Privind lucrile din această perspectivă, interpretarea din comentariul care apare în de Carrières capătă temei[212]. Soluţia completă se află tot în textul ebraic, fiind vorba despre una dintre cele mai preţioase dezvăluiri asupra mecanismelor de funcţionare a lumii şi de unul dintre cele mai pline de esenţă sfaturi pe care, de timpuriu, Divinitatea îl oferă omului.

VII.4. Destul de bine întreţesute la nivelul textului românesc apar sursele străine în *Ex*., 16, 15. Secvenţa: „***dziseră unul către alalt***: «*Manahu*», *carea seamnă*: «*Ce e aceasta*?» **Că *nu ştiia** ce ară fi*" (PO), are porţiuni degajate atît din: „***mondanac egymasnac***: Es Mān: **Mert *nem tudgyac vala*** michoda", cît şi din: „***dixerunt ad invicem** man hu quod significat quid est hoc **ignorabant*** enim *quid esset*". Cînd textul pare a fi construit prin urmarea versiunii maghiare, apar indicii care indică orientarea către textul latin, ceea ce arată nu doar că traducătorul român consulta ambele texte, ci şi că nu avea reţineri în a le pune pe ambele la contribuţie, şi încă pe porţiuni foarte scurte.

[212] „*Nonne si bene egeris, recipies*. Tum quietem, et gaudium conscientiae, tum favorem meum, utque simili signo, et igne nimirum de coelo misso, attester te tuaque munera mihi placere. – *Inforibus peccatum aderit*. Id est poena peccati, quae quasi canis au cerberus cubans fores obsidet peccati vindex. Canis hic est vermis conscientiae, mentis turbatio et indignatio, ira Dei, omnesque aerumnae praesentes, et aeternae, quibus Deus peccata punit. **Culpam poena premit comes*, ait Horatius. – *Sed te erit appetitus ejus*. In hebraeo, et apud LXX est: *Ad te conversio ejus*, sensus est: peccatum ejusque appetitus, et concupiscentia te sollicitabit ad consensum, sed ita ut ad te converti, et a te consensum petere et impetrare debeat. Id noster interpres ad sensum clare vertit: *Sub te erit appetitus ejus*. *Dici etiam potest cum D. Chrysost., hom. 18 in Genesim, τὸ *ejus*, referri ad Abelem, ut sit sensus: Si bene egeris, Abelis voluntas tuo imperio subjecta erit, ut fratris minoris; quodam enim naturae jure natu majores auctoritatem quamdam in minores obtinent".

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

VII.5. Asemănător se petrec lucrurile sub *Ex*., 1, 5: „Era, derept aceaea, toate sufletele lor carii întrase lontru den trupul lu Iacov şaptedzeci; Iosif, iară, încă ainte de-aceea era în Eghipet” (PO), „Es mind a lelkec kic Iacobnac derekatol szakattanac vala, hétuenẽ valanac. Ioseph kedig még az elöt Egiptusba vala”, „erant igitur omnes animae eorum qui egressi sunt de femore Iacob septuaginta Ioseph autem in Aegypto erat”. Prima parte a secvenţei urmează textul latin, nu doar prin fidelitatea, în general, faţă de acesta, ci şi sub aspectul pe care îl capătă traducerea. Textul maghiar, urmîndu-l pe cel ebraic, spune că ‘toate persoanele care descindeau (lit. *s-au rupt din şalele*) din Iacob erau şaptezeci’. De aici doar se subînţelege că aceştia sînt cei care au intrat în Egipt. Textul românesc vorbeşte despre cei care au intrat în Egipt, oameni din neamul lui Iacob, şaptezeci. Această ambiguitate (lectura versiunii româneşti de către cititorul care lua atunci cunoştinţă de textul biblic permite, în egală măsură, ambele căi: toţi cei care au mers în Egipt erau din neamul lui Iacob, 70; toţi cei 70 din neamul lui Iacob au mers în Egipt)[213] decurge din urmarea textului latin. Finalul versetului, însă, este dator versiunii maghiare. Oscilaţiile acestea, de la un model către altul, sînt de natură să nutrească tendinţele spre lejeritate, spre traducerea aproape liberă. Tot acesta, însă, este punctul de plecare şi al forţelor centripete care duc către fidelitatea maximă – cu consecinţele ei, dorite şi nedorite.

VII.6. Felul în care traducătorul român încearcă să pună la contribuţie ambele texte pe care le are ca model este evident sub *Gen*., 2, 6, unde apare: „Ce o fîntînă sau negură den pămînt stropind şi udînd toată faţa pămîntului” (PO). În *Vulgata* apare: „sed fons ascendebat e terra inrigans universam superficiem terram”, iar în textul maghiar: „De Köd megyen vala fel a Földröl, es neduesiti vala mind az egész Földett”. Există aici o aparentă contradicţie între lat. *fons* ‘izvor, sursă’ şi magh. *köd* ‘negură, ceaţă’. Termenul latin se justifică dacă ne

[213] Situaţiile de acest fel sînt inevitabile. Însuşi textul ebraic prezintă elemente de ambiguitate, interpretabile, uneori cu diferenţe majore între soluţii şi cu repercusiuni în consecinţe.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

raportăm la textul grecesc, unde apare πηγή – acesta fiind mult mai generos sub aspect semantic[214]. Termenul maghiar indică faptul că această versiune decurge din cea ebraică, unde apare: וְאֵד יַעֲלֶה מִן־הָאָרֶץ, adică ‘Ci un abur urca din pământ’. Aşadar, textul românesc redă ceea ce apare în cel latin, *fons*, dar nu abandonează ceea ce apare în textul maghiar, *köd*, şi încearcă să le înglobeze pe ambele, conjuncţia nemarcînd o glosă în text, ci mai degrabă nedumerirea traducătorului.

Deşi dă dovadă de atenţie, traducătorul român nu redă predicatul (cu toate că era legată de propoziţia anterioară, cea de aici îşi avea propriul predicat: verbul *a fi*; e drept, fără a fi nepotrivit, el nu era nici cel mai indicat aici). Nu apar nici *ascendebat*, nici „megyen vala fel”. În schimb, apar două verbe la modul gerunziu, care redau, în ordine, *inrigans*, respectiv *neduesiti vala*. Mai este de remarcat că traducătorul român păstrează gerundivul şi nu urmează forma maghiară, de imperfect.

VII.7. Un amestec, aproape confuz, între cele două versiuni de la baza PO apare sub *Ex.*, 1, 17. Principalul text urmat pare a fi cel latin, dar cu participarea sugestiilor dinspre textul maghiar. Chiar astfel, amestecul dintre versiuni face ca anumite elemente explicative să transforme sfîrşitul versetului într-un loc ambiguu. Faţă de textul românesc: „*şi nu făcură după porunca împăratului Eghipetului*, numai carii era feciori ei ţinea şi-i lăsa să viiadze” (PO), a cărui primă parte decurge din textul latin: „*et non fecerunt iuxta praeceptum regis Aegypti* sed conservabant mares”, textul maghiar apare astfel: „es nem chelekedenec à kepen, mint az Egiptusnac kiralya hadta vala, hanẽ à firfiu magzatotis élni hagyac”.

Textul românesc pare a fi destul de neglijent construit în acest loc, deoarece, după ce arată că moaşele nu au făcut cum le spusese faraonul

[214] În de Carrières apare următoarea explicaţie: „*Sed fons*. Quidam vaporem intelligunt. August., 5 de Gen., c. 10, ait, fortasse fontem pro fontibus positum. Cornelius putat vocem אד *ed* significare inundationem, hoc est abyssum illam primigeniam aquarum, de qua dixit c. a. n. 2; haec enim e terra videbatur emergere et ascendere, irrigabatque et tegebat totam terram”.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

(să omoare toţi nou-născuţii de sex masculin), dă de înţeles că păstrau în viaţă **doar** nou-născuţii de sex masculin. Urmarea pînă la capăt a textului latin i-ar fi permis traducătorului român evitarea acestei traduceri. Segmentul maghiar corespunzător, „hanẽ à firfiu magzatotis élni hagyac" spune acelaşi lucru: 'căci şi odraslele bărbăteşti le lăsară să trăiască', însă într-o formă mai complicată decît cea latinească. Traducătorul român a ales urmarea textului maghiar, dar nu a fost atent. El a absolutizat magh. *hanẽ* – element ce leagă părţile enunţului, conţine o negaţie, dar nu una restrictivă precum în textul românesc. Apoi, a fost neglijent faţă de magh. *magzatotis*, considerînd finala ca pe o conjuncţie copulativă, iar nu ca pe un adverb. De fapt, aceste două elemente susţin incluziunea pruncilor de gen masculin (precum în latină şi în maghiară), şi nu pe cea a exclusivităţii lor (precum în română). Spre deosebire de textele model, PO conţine două verbe în partea finală, modalitate de redare a lat. *conservabant* (*ţinea*) şi a magh. „élni hagyac" (a lăsa să viiadze)[215].

VII.8. Pe de altă parte, consultarea atentă şi la tot pasul a ambelor modele străine este o constantă care face ca traducerea românească să fie superioară unei traduceri ce urmează unui singur text. Este adevărat că, aici, lipseşte nivelul primitiv – precum în CV – de unitate a textului, de asemenea, în acest fel apar unele erori de traducere, date tocmai de bogăţia informaţiilor şi de pregătirea traducătorului, care nu se arată a fi un profund cunoscător al textului şi care nu reuşeşte mereu să atingă nivelul ridicat al celor două versiuni străine. La scara evoluţiei actului cultural al traducerii în limba română, însă, felul în care se desfăşoară traducerea unor texte precum *Palia* de la Orăştie şi *Noul Testament* de la Bălgrad este, în mod hotărît, rezultat al unui progres remarcabil în planul aplicat al traducerii.

[215] Vezi şi „şi socotiţi această dzi *în semineţle voastre* **cu ţietură *de vecie***" (PO, *Ex*., 12, 17), alături de: „tü es *à tü vtãatoc valoc* ***örecke valo*** **meg tartassal**" şi de: „et custodietis diem istum *in generationes vestras* ritu ***perpetuo***".

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

O astfel de combinare apare evidentă sub: *Ex*., 34, 29: „şi nu ştiia *cum obradzul lui luciu* ară fi **de besuduitul şi soţiia** ce fu cu Domnul" (PO). Segmentul acesta pune la contribuţie aproape în mod inextricabil, lat: „et ignorabat quod ***cornuta*** esset facies sua **ex consortio sermonis** Dei" şi magh.: „es nem tudgya vala, *hogy az ö ortzainac Böre fénleneiec*, ezért, hogy az Istennel szolot vala" (care redă întocmai ceea ce apare în textul ebraic 'şi nu ştia că *pielea feţei sale străluceşte*, de aceea, căci discutase cu Dumnezeu'). Traducerea românească a acestui verset a fost făcută urmînd textul latin. Obişnuita lectură paralelă a celor două texte a evidenţiat diferenţa, din diferite motive traducătorul român preferînd soluţia din textul maghiar, cea pe care a integrat-o în versetul construit pe baza *Vulgatei*. Este de remarcat că traducerea românească nu optează pentru urmarea lat. *cornuta*, ci a magh. *fénleneic*, însă opţiunea se face doar la nivel semantic, deoarece *luciu* este o formă adjectivală, iar nu una verbală[216].

> Textul ebraic este: וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו 'şi Moise nu ştia că străluceşte pielea feţei sale', celelalte traduceri folosind aici termenii proprii pentru conceptul 'strălucire' καὶ Μωυσῆς οὐκ ᾔδει ὅτι δεδόξασται ἡ ὄψις τοῦ χρώματος τοῦ πρωσώπου αὐτοῦ ἕ τῷ λαλεῖν αὐτὸν αὐτῷ (*Septuaginta*), „(…) die haut seines Angesichts glänzte" (B.germ.), (the skin of his face shone" (K.J.), „arcának bőre ragyog" (B.magh.), „la peau de son visage rayonnait" (B.Jer.).
> Situaţia din textul latin pare a se datora unei opţiuni a lui Hieronym. Ebr. *qeren* avea ca sens de bază 'corn, excrescenţa de pe osul frontal al

[216] Această situaţie arată că textul românesc nu se edifica prin urmarea obedientă a unui model. Autorul PO arată că, după ce citeşte textul de tradus, încearcă să pătrundă şi să redea conţinutul, construieşte în limba română o frază căreia încearcă să-i confere unitate şi coerenţă, în felul cerut de limba română. Sub acest aspect, texte precum PO şi NTB se prezintă în destul de multe locuri comportamente care arată că nu erau simple traduceri ale unor texte străine, ci rezultate ale încercării de a avea în limba română conţinutul de gîndire aflat în textul sacru. Firește, această intenţie era copleşită uneori de feluriţi factori concreţi, de la neînţelegere pînă la constrîngeri de ordin lingvistic.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

cornutelor'. De aici se dezvoltă direct şi firesc sensuri datorate întrebuinţărilor date de om cornului de animal: 'instrument de cîntat', 'recipient'. Prin asocieri şi metaforizare, termenul capătă sensuri figurate precum: 'rază de lumină, strălucire' şi 'putere'[217]. Corespondentul grecesc, κέρας (κέρα), era încă mai bogat în sensuri figurate, de la sensul figurat 'excrescenţă, proeminenţă' ajungînd să se refere la extremităţile diferitelor realităţi (ape, munţi, felurite obiecte cu ascuţişuri, dispunerea unei armate, nave etc.) sau chiar la concepte mai abstracte ('un anumit tip de sofism'). De asemenea, termenul se specializase prin intermediul a nenumărate derivate şi compuse, care aveau a exprima numeroase sensuri, mai ales figurate, uzuri pe care şi latina le adoptase pentru *cornu*, urmînd modelul grecesc. Cu toate acestea, nu există dovezi care să arate că gr. κεράς şi lat. *cornu* ar fi avut valori care să permită asignarea sensului 'strălucire'. Avînd în vedere ceea ce urmează în continuare: „videntes autem Aaron et filii Israhel cornutam Mosi faciem timuerunt prope accedere / vocatique ab eo reversi sunt tarn Aaron quam principes synagogae et postquam locutus est / venerunt ad eum etiam omnes filii Israhel quibus praecepit cuncta quae audierat a Domino in monte Sinai / impletisque sermonibus posuit velamen super faciem suam / quod ingressus ad Dominum et loquens cum eo auferebat donee exiret et tunc loquebatur ad filios Israhel omnia quae sibi fuerant imperata / qui videbant faciem egredientis Mosi esse cornutam sed operiebat rursus ille faciem suam si quando loquebatur ad eos" (*Ex.*, 34, 30-35), este greu de susţinut că Hieronym a făcut o confuzie semantică între 'coarne' şi 'strălucire', crezînd că în urma discuţiei cu Yahweh şi, mai ales, a faptului că îl văzuse pe acesta, lui Moise îi apăruseră coarne pe faţă şi nu că faţa sa dobîndise o strălucire supraumană[218]. De altfel, mai multe zeităţi ale Orientului Mijlociu erau reprezentate cu coarne, dar, precum metafora din limbaj, rolul acestei imagini era de a figura strălucirea şi puterea. Credem că nu aici este vorba despre o confuzie a lui Hieronym, despre o

[217] Verbul corespunzător, *qāran*, avea sensuri precum 'a avea coarne', 'a radia, a străluci', 'a fi puternic'.

[218] Explicaţia din subsolul ediţiei de Carrières este cît se poate de grăitoare şi de firească: „*Ignorabat quod cornuta esset facies sua*. Quod fulgor emicaret, et quasi radii ac cornuta de capite ejus erumperent".

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

echivalare eronată a unui termen polisemantic. În fapt, ebr. *qeren* nu era un termen cu mai multe sensuri diferite, ci unul care de la sensul de bază dezvoltase mai multe valori şi conotaţii ale căror relaţii cu sensul fundamental erau cît se poate de transparente. Oricare din sensurile derivate trimitea la imaginea vizuală a cuvîntului, percepută fie la modul concret, fie la cel abstract. Este mai probabil ca, în acest caz, Hieronym să fi oferit echivalentul formal al termenului din textul ebraic încercînd să opereze un calc semantic.

VII.9. Un alt tip de compilaţie apare sub *Gen*., 4, 26: „Şi Sit încă făcu un fecior, care chiamă Enos. *Acela începu a chema* ***într-ajutoriu numele Domnului***; **în acea vreame începură numele Domnului a propovedui**”, derivă atît din: „sed et Seth natus est filius quem vocavit Enos *iste coepit invocare nomen Domini*”, cît şi din: „Sethis nemze egy fiat, es Enosnac neueze: **Ackor kezdetéc az Istennec Neus *segetsegül* hiuatnyi**”. Ambele modele prezintă elemente proprii. În urma consultării celor două, traducătorul român, din motive care nu pot fi argumentate, căci alteori nu procedează în acelaşi fel, hotărăşte să înglobeze în textul său ceea ce apare în ambele modelele, dar şi să combine acele elemente (ideea de ‘ajutor’ lipseşte din textul latin, ea este luată din textul maghiar, dar dusă într-o porţiune care lipseşte din acesta).

Ideea textului ebraic (שׁשׁי) אָז הוּחַל לִקְרֹא בְּשֵׁם יְהוָה: era: ‘atunci se începu a se chema (idolii) cu numele Eternului’. Unele versiuni interpretează în acest loc sau îl lasă ca atare (în *Septuaginta*: Οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ), ‘hic speravit invocare nomen Domini Dei’, în vreme ce de Carrières comentează: „Sensus est, tunc temporis, auctore et suasore Enos, coepise homines passim, et publice certis caeremoniis, et conceptis precum formulis, Deum colere”. În versiunea maghiară, la „segetsegül hiuatnyi” apare următoarea notă marginală: „Nem hogy annac elötte is segetsegül nem hittac volna. De miert hogy a Cainnac gonassagaert meg küssebedet vala, eckor vyonan meg epittetéc” ‘nu în sensul că pînă atunci ei nu ar fi crezut. Ci pentru că, după ce datorită răutăţii (păcătoşeniei) lui Cain scăzuse, de atunci s-a întărit (au întărit-o) iarăşi’. (*Enos* semnifică ‘muritor’.)

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

VII.10. În acelaşi fel rezultă şi ceea ce apare sub *Ex*., 21, 3: „**Cu ce veşmînt va întra la tine, cu acela iasă**, *să fără muiare au mers la tine, fără muiare să meargă de la tine, iară să au venit cu muiare, cu muiarea-şi iasă afară*". Partea de început a versetului nu există în textul maghiar, dar apare în *Vulgata*: „**cum quali veste intraverit cum tali exeat** si habens uxorem et uxor egredietur simul". După aceea, însă, traducătorul român nu continuă acelaşi text, ci trece la cel maghiar: „*Ha feleségnékül ment hozzad, feleségnékül mẽnyenki*: *Ha kedig felességel iöt, mind felességestöl kimẽnyen*" [219].

> M. Roques, *st.cit.*, p. 530-531, consideră ca fiind surprinzătoare o astfel de situaţie de juxtapunere a celor două texte. Plecînd (datorită unui astfel de exemplu) de la ipoteza că modelul latin al PO trebuie să fi fost un text de tipul celui imprimat de Osiander, M. Roques nu reuşeşte să găsească respectivul text. Fără a nega o astfel de posibilitate, privind la ansamblul *Paliei* de la Orăştie şi observînd felul în care aceasta se construieşte prin continua lectură paralelă a *Pentateuhului* lui Heltai şi a unei ediţii a *Vulgatei*, se impune prin evidenţă ideea că tendinţa principală a unor traducători care aveau două modele era de a compila. Două modele constituie îndemnul suficient şi posibilitatea optimă de a observa textele-sursă şi de a le pune la lucru. În plus, astfel, traducătorul observă virtuţile şi slăbiciunile modelelor şi se eliberează de a concepe modelul ca pe o realitate mistică şi imuabilă, văzînd textul sacru ca pe un text care poate cunoaşte variaţii şi variante, în funcţie de limba în care apare şi de traducătorul care îl furnizează. Din această perspectivă, este cît se

[219] Precum în alte situaţii, între textele de bază există diferenţe, preluate apoi de traducerile ulterioare. În textul ebraic – cel puţin în versiunile pe care am avut posibilitatea de a le consulta – secvenţa iniţială din *Vulgata* nu apare. Textul maghiar, aşadar, este conform cu cel ebraic. La rîndul său, textul german se alătură acestora: „Ist er ohne Frau gekommen, so soll er auch ohne Frau gehen; ist er aber mit seiner Frau gekommen, so soll sie mit ihn gehen", de asemenea B.Orth. 2001: „Dac'a intrat singur, singur va ieşi; dac'a venit cu femeie, odată cu el va pleca şi femeie sa", care urmează *Septuaginta*: Εὰν αὐτὸς μόνος εἰςέλθῃ, καὶ μόνος ἐξελεύσεται· εὰν δὲ γυνὴ συνεισέθῃ μετ᾽ αὐτοῦ, ἐξελεύσεται καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

poate de naturală încercarea sa de a îngloba în text toate elementele care, împreună, nu dăunează textului ca traducere.

VII.11. Există situaţii în care compilaţia poate fi demonstrată prin greşelile de traducere. Astfel, simpla comparaţie a versiunilor latină şi maghiară: „*factumque est diluvium quadraginta diebus super terram et multiplicatae sunt aquae* **et elevaverunt arcam in sublimae a terra** / vehementer enim inundaverunt et omnia repleverunt in superficie terrae porro arca ferebatur super aquas / et aquae praevaluerunt nimis super terram operitque sunt omnes montes excelsi sub universo coelo" (*Gen.*, 7, 17-19), respectiv: „*Es iöue az Özönuiz negyuen napig é földre, es a vizec meg áradanac,* ***es a Barkat felemeléc*** s' a föld fölett viselec. / Es a vizec el hatalmazánac, es igen meg neuekedenec é földen, vgyannyera, hogy a Barka láb vala a vizeken. / Es a vizec olly igen eláradanac, hogy minden Hegyenec mind az egész ég allat befedeszteténec", cu cea românească: „Atunce vine potopul 40 de zile pre pământ şi înmulţiră-se apele **şi rădicară corabiia şi o înălţa în sus spre apă**. Aşa crescură apele tare spre pământ şi acoperiră-se toţi mu‹n›ţii înalţi de supt tot ceriul" (PO) arată că scurtimea celei din urmă are cauze datorate greşelii care urmează compilaţiei.

După cum se prezintă lucrurile, se pare că autorul PO a consultat ambele surse şi a citit o porţiune de text mai mare decît întinderea unui verset. Este foarte probabil ca pentru această porţiune a textului, versiunea maghiară să fi fost aleasă – datorită posibilităţilor mai mari pe care le oferă – spre a fi bază a unei traduceri. Părăsind temporar bunele deprinderi pe care le-a demonstrat pînă acum şi citind mai mult decît un verset, se pare că traducătorul s-a încurcat atît datorită sensurilor, cît şi datorită formelor. Astfel, versetul 17 este incomplet, după care urmează finalul versetului următor. Practic, versetul 17 are ca final sfîrşitul versetului 18: „Atunce vine potopul 40 de zile pre pământ şi înmulţiră-se apele şi rădicară corabiia / şi o înălţa în sus spre apă". Textul încadrează temporal potopul propriu-zis, după care descrie gradat creşterea apelor, cu efectele cele mai vizibile pe moment (creşterea apelor care ridicară arca de pe pământ, creşterea tumultuoasă a apelor pe care arca plutea, acoperirea tuturor munţilor de ape).

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

Similitudinea celor trei versete nu este doar de conţinut, căci textul maghiar chiar îşi începe versetele 18 şi 19 cu aceleaşi cuvinte. Deşi, pentru versetul 19, autorul PO pare a urma textul latin, căci cele două propoziţii sînt legate prin conjuncţia *şi*, ceea ce nu apare decît în textul latinesc „operitque", în vreme ce textul maghiar prezintă în acel loc *hogy*, ceea ce se reda prin *că*, *încît*, dacă lucrurile ar sta astfel, greşeala ar fi fost aproape sigur evitată. Asemănarea dintre conţinutul versetelor, precum şi identitatea constatată la începutul versetelor maghiare 18 şi 19, pot arăta că, în principiu, avem a face cu două tipuri de abatere: homoeoteleuton şi anamneză eronată (două tipuri de greşeală caracteristice cazului în care autorul unei traduceri de tip compilatoriu, care urmăreşte constant cel puţin două texte, întîlneşte segmente similare ca formă sau/şi conţinut). Citind versetele 17 şi 18, şi considerînd că este mai potrivit a fi traduse pe urma versiunii maghiare, autorul PO nu a încheiat versetul 17 prin ideea textului: 'apele ridicară arca deasupra pămîntului'. Modalitatea în care *Vulgata* şi textul maghiar încep versetul 18, printr-un intensificator („vehementer enim", respectiv: „Es (...) olly igen") reluat mai jos: „Et aquae praevaluerunt nimis super terram", „Es a vizec el hatalmazánac, es igen meg neuekedenec é földen", creează o relaţie în mintea traducătorului român, care notează doar: „Aşa crescură apele tare spre pămînt" etc.

Oricum s-ar fi petrecut lucrurile, traducătorul român s-a încurcat în acest loc, tocmai datorită consultării ambelor versiuni care, o dată, s-au amestecat în mintea sa, apoi, datorită porţiunilor asemănătoare de la interiorul fragmentului, s-a ajuns la confuziile observabile la nivelul rezultatului traducerii. Probabil că autorul PO a urmat textul latin, dar a încercat să nu piardă unele secvenţe din textul maghiar.

Versetul continuă ideea celui precedent (unde se arată cîte zile şi nopţi a plouat). Dacă ar fi vrut să urmeze întocmai cursul relatării din *Vulgata*, autorul PO ar fi trebuit să înceapă acest verset cu un gerunziu.

VII.12. Alteori, compilaţia încearcă evitarea neînţelegerii (deşi rezultatul acesta nu devine implicit). Sub *Ex.*, 1, 11: „lu Faraon dzidiră ceaste oraşe: Fitomul şi Romoşişe, *de-a ţinearea corturile*" (PO) finalul se construieşte atît prin contribuţia textului latin: „aedificaveruntque

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)

urbes tabernaculorum Pharaoni Phiton et Ramesses", cît şi prin a celui maghiar: „Mert Pharaonac epitec è varosokat Pithont es Raemsest *tárhaznac*". Este greu de ştiut ce a înţeles traducătorul român, şi, apoi, receptorul român, din sintagma „de-a ţinearea corturile". Dificultatea în care s-a aflat traducătorul se reflectă în faptul că sintagma combină sugestiile celor două modele, magh. *tárház* 'magazie, depozit, tezaur', fiind completat cu lat. *tabernaculum*. În textul ebraic apare מִסְכְּנוֹת 'oraşe de provizii, oraşe-depozit' (redat prin lat. *tabernaculum*)[220].

După ce se spune că, prin muncă silnică, evreii au construit pentru faraon două oraşe, urmînd sugestia textului maghiar, traducătorul ne arată destinaţia lor „de-a ţinearea" 'depozite'. Avînd în componenţă segmentul *ház* 'casă', termenul maghiar îl îndeamnă pe autorul PO către o completare, dar acesta o preia din textul latin, motiv pentru care apare *cort*. Se vede că traducătorul român nu a reuşit să ajungă la înţelegerea deplină nici urmărind textul maghiar, nici urmărindu-l pe cel latin. Apoi, acesta din urmă era de natură să-l încurce, prin comparaţie cu cel maghiar, datorită brevităţii sale, căci *Vulgata* nu reia termenul pentru 'oraş' (Limpede este textul german, care urmează întocmai pe cel ebraic, fără ignorarea anumitor elemente de redundanţă tipic orientală pe care, adeseori, încearcă să le menţină fără a incomoda prea mult textul german, într-o traducere atent elaborată: „Und sie bauten dem Pharao die Städte Pithom und Ramses als Vorratsstädte")[221].

[220] Conform descoperirilor arheologice, se pare că era vorba despre un singur oraş, Pi Ramesses, nu un simplu depozit fortificat, ci o adevărată capitală, foarte prosperă din punct de vedere economic, oraş a cărui existenţă a încetat relativ brusc.

[221] Un secol mai tîrziu, BB va reda secvenţa prin: „(...) pre Pitho şi pre Ramesi, şi pre On, carele iaste Iliupolis", întrucît astfel urmează textul grecesc: (...) τήν τε Πιθω καὶ Παμεση καὶ Ων, ἥ ἐστιν Ἡλίου πόλις, din care lipseşte conceptul aici discutat, dar apare o adăugire finală.

BDD-B3-09 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:28 UTC)